

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

ΤΟ ΔΩΜΕΣ

στή σκέψη
στά γράμματα
στις τέχνες

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' - ΤΕΥΧ. 6 - ΟΚΤΩΒΡΗΣ 1978 - ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 60

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Δημήτρης Δούκαρης,
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 56, ΜΕΓΑΡΟΝ ΕΡΜΗΣ,
3ος όρ., γρ. 21, ΑΘΗΝΑ (142). Τηλ. 362.07.62

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άφιέρωμα στην Έλλη Άλεξίου

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ	3
ΤΙ ΕΓΡΑΨΑΝ	9
Έλλη Άλεξίου: ΣΤΟ ΓΙΟΡΤΑΣΜΟ ΤΟΥ ΡΩΤΑ	15
Έλλη Άλεξίου: ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	17
Ευγενία Ζήκον: ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ	19
THOMAS SZASZ: Η ΨΥΧΙΚΗ ΑΠΡΩΣΤΙΑ	21
Γιώργος Δανιήλ: ΠΟΙΗΜΑΤΑ	29
Βικτωρία Πέτρον Παπαδάτου: ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ	30
N.N. Δρακουλίδης: ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΠΙΚΑΣΣΟ.....	31
Φώνας Κονδύλης: ΤΟ ΚΥΜΑ	36
Πρόσωπα και Κείμενα: ΤΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ	41

Μικρὲς Τομὲς	43
Τὸ Βιβλίον	44
Πειραϊκὰ Γράμματα (Σ. Γεράνης)	55
Θεσσαλονίκη (Α. Εὐαγγέλου)	57
Τὸ Θέατρο (Θ.Α. Φραγκόπουλος)	59
Ὁ Κινηματογράφος (Γ. Βασιλειάδης)	62

ΓΡΑΦΕΙΑ

Πανεπιστημίου 56, Ἀθήνα (142)
3ος ὄροφος, — γραφεῖο 21
τηλέφωνο 362.07.62

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

στὸν Δημήτρη Δούκαρη,
Πανεπιστημίου 56, Ἀθήνα (142)
(Χειρόγραφα δημοσιεύμενα ἢ ὄχι,
δὲν ἐπιστρέφονται).

Κεντρικὴ διάθεση: ΚΕΔΡΟΣ, Πανεπιστημίου 44 — τηλ. 3615.783
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 50

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ἐσωτερικοῦ ἐτήσια δρχ. 600,
Ἐσωτερικοῦ ἐξάμηνη δρχ. 300.
Τράπεζες - ὀργανισμοὶ δρχ. 1500.
Φοιτητὲς ἐτήσια δρχ. 400.
Ἐξωτερικοῦ (μόνο ἐτήσια):
Εὐρώπη δολλ. 30. ΗΠΑ,
Καναδάς, Αὐστραλία δολλ. 50
(ἀεροπορικὴ ἀποστολή).

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ

στὸν Δημήτρη Δούκαρη,
Πανεπιστημίου 56, Ἀθήνα (142)

Ὁ «Κύκλος τῶν Φίλων» καὶ συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ μας

Ἀλεξίου Ἑλλη	Κρανάκη Μιμίκα,
Ἀνδριτσάνου Διονυσία	Λιοντάκης Χριστόφορος
Ἀντωνίου Τάκης	Μαρκόπουλος Γιώργος
Ἀργυρίου Ἀλέξ.	Μπεκατώρος Στέφανος
Βασιλειάδης Γιάννης	Νικολαΐδης Α. Θ.
Βασλαματζῆς Γρηγόρης	Πανσέληνος Ἀλέξης
Βρεττάκος Νικηφόρος	Πανώριος Μάκης
Γαρίδης Κώστας	Παπαγεωργίου Κώστας Γ.
Γεράνης Στέλιος	Παπαδάτου Βικτωρία
Δανιὴλ Γιώργος	Πρίφτη Κλεοπάτρα
Διζικιρίκης Γιώργος	Ρουμелиωτάκης Χρῖστος
Εὐαγγέλου Ἀνέστης	Στεφανάκης Γιώργος Ἐμμ.
Ζαφειρόπουλος Γιάννης	Τατάκας Α. Τ.
Ζήρας Ἀλέξης	Τζουβέλης Σπύρος
Καραβασίλης Γιώργος	Τόμπρου Ἀλίκη
Καρούζος Ν. Δ.	Φραγκόπουλος Θ. Δ.
Κοβάνης Κώστας	Φωστιέρης Ἀντώνης
Κονδύλης Φώντας	Χατζοπούλου - Καραβία Λεῖα

Στοιχειοθεσία: Κ. Σιμόπουλος, Γερανίου 7, τηλ. 524-8056.

Ἐκτύπωση: Θ. Μπαλλίδης καὶ Υἱὸς Ο.Ε., Βυζαντίου 1ε, Ν. Ἰωνία,
τηλ. 29.97.039.

σταθοῦμε στὸν Τάκη Σινόπουλο, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἔκδοσης τῆς ποιητικῆς συλλογῆς του πού περιλαμβάνει τὸ ποιητικὸ του ἔργο πού κυκλοφόρησε σὲ διάφορα βιβλία ἀπὸ τὸ 1951 ὡς τὸ 1964. Στὸν ὀγκώδη τόμο τῶν τριακοσίων τριάντα σελίδων πού ἔχει τὸν τίτλο «Συλλογὴ Ι», περιλαμβάνονται ὀχτώ ποιητικὲς συλλογές: Τὸ «Μεταίχιμο», τὰ «Ἄσματα», ἡ «Γνωριμία μὲ τὸν Μάξ», τὸ «Μεταίχιμο Β'», ἡ «Ἐλένη», «Ἡ Νύχτα καὶ ἡ Ἀντίστιξη», «Τὸ Ἄσμα τῆς Ἰωάννας καὶ τοῦ Κωνσταντίνου» καὶ «Ἡ ποίηση τῆς ποίησης».

Ἀληθινὴ ποίηση τῆς ποίησης εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Τάκη Σινόπουλου. Λυρικό ἀπόσταγμα μιᾶς σπαραγμένης αἰσθαντικότητας πού μεταφέρει τὴν ἀνθρώπινη φωνὴ ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς δραματικῆς πηγῆς μας. Ὁ Σινόπουλος μὲ τὴν ποίησή του ὀδηγεῖ στὸ βάθος τῆς μεταφυσικῆς ὀδίνης τοῦ συνειδητοποιημένου ἀνθρώπου, μὲ ποιητικὸ τρόπο πού κάθε στιγμή ἀναστατώνει τὴ συγκίνησή μας, κάθε στιγμή μᾶς μεταφέρει σὲ πυκνούς καὶ πικρούς ὀρίζοντες, κάθε στιγμή ὁ ποιητικὸς του λόγος μᾶς κρατᾶ «ἐν ἐρηγήσει». Ὁ λυρικός παλμὸς τοῦ Τάκη Σινόπουλου δὲν μᾶς ὀδηγεῖ μόνο στὸ βάθος τοῦ ἀνθρώπινου μαρτυρίου, μᾶς δείχνει τὸ δρόμο καὶ τοῦ καθημερινοῦ μαρτυρίου στὴν

πραγματικὴ ζωὴ. Στὶς μάχες πού γίνονται μὲ ὄπλα καὶ μὲ σωρούς ἀπὸ ὀνόματα νεκρῶν καὶ στὶς ἄλλες μάχες πού γίνονται μὲ τὸν ἰδρώτα γιὰ τὸ ψωμί, μὲ τὸν ἰδρώτα τῆς ταπεινῆς ἀγάπης. Εἶπαμε «ἀγάπη» καὶ πλησιάσαμε ἕναν ἄλλο χῶρο σπαραγμένο τοῦ Σινόπουλου. Γιατὶ ἡ λέξι «ἀγάπη» μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὴ λέξι «ἔρωτα» κι ἔτσι πᾶμε ἀμέσως στὰ μαῦρα σίννεφα τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀφατῆς ἀγωνίας πού μαστίζει τὸ ἀνθρώπινο «σῶμα». Ὁ Σινόπουλος ὅσο λίγοι ἄλλοι πραγματικὰ πνίγει τὴν ποιητικὴ του φωνὴ μέσα στὸ βάραθρο τῆς ἀνέφικτης ταίτισης μὲ τὸ «ἄλλο σῶμα». Πού ὄλο πραγματώνεται καὶ ὄλο διασαλπίζει πὼς ταίτιση δὲν ὑπάρχει. Ἡ μοναξιά, ἡ φθορά, ὁ ἀνέφικτος ἔρωτας. Καὶ ἀκόμη, ἡ περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπινου ἀλληλοσπαραγμοῦ, μὲ ὄλους τοὺς τρόπους. Αὐτὸς ὁ χεῖμαρρος μὲ τὴ βαθύτερη οὐσία τῆς ἀνθρώπινης περιπέτειας, αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ χεῖμαρρος εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Τάκη Σινόπουλου. Δὲν εἶναι μονάχα ἡ ποίηση τῆς ποίησης, εἶναι μιὰ μεγάλη ποίηση ἡ ποίηση τοῦ Τάκη Σινόπουλου. Εἶναι ΠΟΙΗΣΗ μὲ κεφαλαῖα γράμματα. Ὅπως εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ γιὰ ὄσους ἄκουσαν τὴ βαθύτερη φωνὴ τῆς.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΚΑΡΗΣ

Βασίλης Στεριάδης: ΝΤΙΚ Ο ΧΛΟΜΟΣ, Κέδρος, 1976

(μιὰ συζήτηση μὲ τὸν Γιάννη)

«κάνουν μὲ θέρημ τὰ στοιχεῖα στιχάκια»

I. Ἡ καινούργια (προηγῆθησαν: «Ὁ κ. Ἴβο», 1970. «Τὸ ἰδιωτικὸ ἀεροπλάνο», 1971.) συλλογὴ ποιημάτων τοῦ Σ. χωρίζεται σὲ δυὸ θεματικὲς ἐνότητες: «Τίτλος πρῶτος: Ντικ ὁ χλομός» καὶ «Τίτλος δεύτερος: Λουλού», πού ἀποτελοῦνται ἀντίστοιχα ἀπὸ 5 καὶ 10 ἀνισομερῆ ποιήματα σὲ ἀνομοιοκατάληκτο, ἐλεύθερο στίχο. Τὰ ποιήματα συντίθενται ἀπὸ 391 προτάσεις: 315 κύριες (81%) καὶ 76 δευτερεύουσες (19%). Ἀπὸ τὶς κύριες οἱ 77 (24%) εἶναι ὀνοματικῆς. Ὑπάρχουν συνολικὰ 292 ρήματα - παραπομπές, πού προέρχονται ἀπὸ 117 ρήματα - λήματα: δηλαδὴ α) Τὸ 74% τῶν προτάσεων ἔχουν ρῆμα, β) γιὰ τὴν δημιουργία 391 προτάσεων ἀπαιτήθηκαν 117 ρήματα (ἀναλογία 30% περίπου).

II. Τὸ ρῆμα, τὸ ἀπαραίτητο καὶ πιὸ σημαντικὸ τμήμα τῆς πρότασης, περιορίζεται καὶ στὸ λεξιλόγιο καὶ

στὴν χρῆση. Ἡ πρόταση γίνετα στατική, «ζωγραφική», δηλώνει πρόσωπα καὶ πράγματα — ὄχι σχέσεις καὶ ιδιότητες. Εἶναι φανερὴ ἡ ὀξύτατη κρίση πού περνᾶ ἡ ποιητικὴ γλώσσα τοῦ Σ. Ὅμως ἡ κρίση αὐτὴ, δὲν συνοδεύεται ἀπὸ συναφῆ προβληματισμό. (Δὲν εἶναι βέβαια κᾶν πειραματισμὸς ἡ ἀνορθόδοξη χρῆση τῆς τελείας, τὸ συντακτικὸ ἐπακόλουθο καὶ τὰ παρόμοια. Γράφουμε μετὰ τὸν Τζόυς). Ἀντίθετα: ἐπιδιώκεται ἡ ἀποσιώπηση ἢ ἡ διασέδαση τῆς μὲ ἀνυποψίαστες ἀπομυθοποιήσεις («Μὴ ρωτᾶς σὰ χαζὴ / αὐτὸ εἶναι ποίημα», σελ. 35, σὰν νὰ ὑπάρχει κρίση τοῦ εἴδους, δηλ. τῆς ποίησης, κι ὄχι τοῦ μέσου, δηλ. τῆς γλώσσας!), ἢ, συνήθως, μὲ ἀνεπεξέργαστες χρήσεις ποικιλιῶν τοῦ ἐτοιμοπαράδοτου προφορικοῦ («Δὲν εἶσαι ἐν τάξει, οὐρανέ μου», σελ. 14. «Μὴν τὰ βάζεις μαζί μου / πού πῆγα στὸ διάβολο», σελ. 29) καὶ λο-

γοτεχνικοῦ («ἐδῶ στό χῶμα φύτρωσε μίς ἐξέδρα» σελ. 39), ὕφους (REGISTER). Ἐφοδιάζει τὸ προφορικό ὕφος μὲ τὸ 6' ἐνικό πρόσωπο (εὐθύς λόγος) καί τὴν ἀπουσία εἰσαγωγικῶν, καί προσπαθεῖ νὰ τὸ παρωδήσει μὲ ἀποτύπωση. Ἔτσι ἡ διαδικασία δημιουργίας εἶναι παράθεση, κι ὄχι σύνθεση στοιχείων — ἀποτέλεσμα ἢ μίμηση, κι ὄχι ἡ ἀναπαράσταση τοῦ κόσμου.

III. Ἡ ἐκφραστική ἀνεπάρκεια τοῦ Σ. γίνεται ἐκτυπη σὲ κάθε ἀπόπειρα σημασιολόγησης τῆς γραφῆς του.

«Λουλοῦ τὰ μάτια σου τέσσερα.

Λουλού, τὸ γαλάζιο μου κέρατο.

Τὰ ἄντερά μας, Λουλού / τὸ παντελόνι σου ἔγκυος.

Τὰ ὄνειρά σου γεμάτα κοτόπουλα.

Τὰ χαλασμένα σου φῶτα στό δρόμο τοῦ κερατᾶ.

(σελ. 29)

Φυσικά τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι τί ἐννοεῖ· τὸ πρόβλημα εἶναι τί μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐννοήσῃ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς στίχους. Ἀπάντηση: τίποτα, γιατί τὸ σημασιολογικὸ αὐτὸ περιβάλλον εἶναι τόσο χαλαρὸ καὶ ἐτερόκλητο, ὥστε ματαιώνει κάθε συσχέτιση καὶ ἐπομένως κάθε ἀνάγνωση. Λεῖπουν οἱ ἰσοδυναμίες, οἱ ἀντιστοιχίες, οἱ ὁμοιότητες, πὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν συγκρότηση ἔσω- καὶ ἔξωποιητικῶν συνδηλώσεων. Τὰ ποιήματα τοῦ Σ. δὲν δημιουργοῦν ἕναρθρα σημασιολογικὰ πεδία (ἰδίως πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς πρότασης) καὶ συστήματα, καὶ ἔτσι ἡ ἀδράνεια λόγου, πὺ προκαλεῖ ἡ σπανιότης τοῦ ρήματος, ἐπιτείνεται σὲ βαθμὸ ὥστε τὸ κείμενο νὰ ἀπαθεῖ. Ἀπαθεῖ ἄλλωστε καὶ ἡ ἐγγενὴς ἀντινομία αὐτοῦ τοῦ μὴ πληροφοριακοῦ, ἀμέθεκτου, ἀλλὰ μὲ ὕφος, προφορικοῦ λόγου. Ἀντίρροπα (καὶ πολὺ ἤχηρὰ) χρησιμοποιεῖται: 1) ἓνα «προκλητικό» λεξιλόγιο - ὕβρεολόγιο, πὺ ἡ ἰδεολογικὴ (καὶ καθόλου ποιητικὴ) χρῆση του τὸ ἐξουδετερώνει — τὸ κάνει γραφικό. 2) μιὰ κάποια θεματογραφικὴ σύνθεση κάθε ἐνότητος μὲ μοτιβικὰ στοιχεῖα, πρᾶγμα πὺ βέβαια δὲν συνιστᾶ ποιητικὴ ἀρετὴ. Ἐπαναλαμβάνω: τὰ ποιήματα δὲν εἶναι «δύσκολα» ἢ κρυπτικά· ἀπλῶς δὲν ἔχουν λειτουργικότητα· δὲν χαρίζουν ἀπόλαυση, οὔτε παραλέμπουν πουθενά.

IV. Τολμῶ νὰ πῶ ὅτι τὰ κείμενα τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι ποιήματα (ἀπὸ αἰσθητικὴ, ὄχι γραμματολογικὴ ἄποψη) Παίρνω γιὰ παράδειγμα τὸ «Ἰανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος» (σελ. 30):

1 «Ἦ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς

καὶ τὸ στομάχι σου / θὰ ξαναγίνῃ στομάχι.

4 Ἐσὺ, ἡ Μαρία καὶ τὰ ψέματα ἔξι

ἢ κούνια, ὁ κόλπος καὶ τὸ σπαστικό σέξι.

6 Ὁ μικρόψυχος ἔρωτας — τίγιαγια ὄσο.

Κυνήγησέ τον μὲ τὸ γιασεμὶ στὰ σύννεφα

τίγιαγια ὄσο.

10 Ἡ Μαρία μὲ τ' ἄλογα / στὸν οὐρανό.»

Συμπυκνώνει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς γραφῆς τοῦ Σ. Δὲν ὑπάρχει ποιητικὴ ἄρθρωση καὶ σύνδεση: ποιητικὸς ρυθμὸς (ἀκουστικός, νοηματικός, κλπ.), συγκρότηση τοῦ λόγου, ποιητικὲς καὶ πραγματικὲς ἀνταποκρίσεις, προβολὴ καὶ ὑποβολὴ γλωσσικῶν, ρητορικῶν, μετρικῶν ἢ ἄλλων στοιχείων, πρόταση μιᾶς ἀντίληψης γιὰ τὴν γλώσσα καὶ τὸν κόσμο — ὅλα αὐτὰ ἀπουσιάζουν καὶ μαρτυροῦν ἔλλειψη γνησιότητος καὶ ὑπευθυνότητος. Πέντε τουλάχιστον διαφορετικὰ ὕφη (REGISTERS) συμφύρονται σ' αὐτὸ τὸ ποίημα: δωρικὴ γλώσσα (1), παιδικὸ τραγοῦδι (6,8), POP τραγοῦδι (7, 9-10· πρβλ. BEATLES, «LUST IN THE SKY WITH DIAMONDS»), ἡμερολογιακὸς χρόνος (τίτλος), προφορικός λόγος (2, 3, 4). Ἀποτέλεσμα: ἀκίνδυνη εἰρωνεία, ἐπίφαση ὑπερρεαλισμοῦ, ἀρμονικὰ καὶ ἐννοιολογικὰ κενά, ἔλλειψη ὄχι μόνον ὀργανωτικῆς φροντίδας, ἀλλὰ καὶ γλωσσικῆς ἐγρηγορήσεως. Ἀποδειξτε τὸ μόνον σας: σὲ ἓνα ὁ π ο ι ο δ ἦ π ο τ ε ποίημα τοῦ Σ. ἀλλάξτε τὴ σειρὰ τῶν στροφικῶν παραγράφων. Δὲν θὰ τὸ ἐπηρεάσετε σὲ τίποτε θὰ συνεχίσει νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχει μὲ τὰ ἴδια λόγια καὶ τὸν ἴδιον ἀδιάφορο τρόπο.

V. Ἐξέτασα διαδοχικὰ τὴν γλωσσικὴ συνείδηση καὶ ἐπάρκεια (II), καὶ τὴν ἱκανότητα σημασιολόγησης (III) καὶ αἰσθητικῆς ἀρτίωσης (IV) τοῦ ποιητῆ, ὅπως παρουσιάζονται στὴν τελευταία του συλλογὴ. Ὁ Σ. δὲν κρίνει — προσποιεῖται, κρύβει λόγια, κάνει κόλπα. Δὲν τὸν ἐμπιστεύομαι. Πάντως ἡ ποίησή του εἶναι (ἀσυνείδητα) αὐτοκριτικὴ — κάποτε ἀπροκάλυπτη:

«Ἐκεῖ στὴ φιδούπολη, σκέφτηκα

ἓνα εἶναι τὸ κόλπο, νὰ εἶμαι σφιχτός

ὁ καιρὸς θὰ περάσῃ καὶ θὰ πεθάνω

νὰ μὴ σφίγγωμαι.» (σελ. 21)

Ἡ συμβουλὴ τοῦ Χάκκα τὸν ἀφορᾶ: «Ἄντε παιδάκι μου, μὴν ταλαιπωρεῖς τὰ γραφτά. Δὲν σέ θέλει τὸ ποίημα. Οἱ λέξεις σου εἶναι κούφισες. (...) Κοίταξε, μὴν κρατᾶς τὰ ἀέρια μέσα σου, ἄσε νὰ φεύγουν προβληματισμοὶ καὶ ἀνησυχίες».

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ